

انجمن علمی فقه‌پژای تطبیقی ایران

فصلنامه فقه‌پژای تطبیقی

Volume 3, Issue 5, 2024

Legislative and Cooperative Criminal Policy for the Crimes Related to Zayandehroud River Water

Sana Mobasheri¹, Mohammad Reza Shadmanfar^{*2}, Masoud Heidari³

1. Ph.D Student of Criminal Law and Criminology, Faculty of Humanities and Law, Isfahan Branch (Khorasgan), Islamic Azad University, Isfahan, Iran.

2. Assistant Professor, Department of Law, Faculty of Administrative Sciences and Economics, University of Isfahan, Isfahan, Iran. (Corresponding Author)

3. Associate Professor, Department of Criminal Law and Criminology, Faculty of Humanities and Law, Isfahan Branch (Khorasgan), Islamic Azad University, Isfahan, Iran.

ARTICLE INFORMATION

Type of Article:

Original Research

Pages: 471-482

Corresponding Author's Info

ORCID: 0000-0003-3235-552X

TELL: +983135002000

Email: m.shadmanfar@ase.ui.ac.ir

Article history:

Received: 06 Nov 2022

Revised: 01 Jul 2023

Accepted: 09 Sep 2023

Published online: 20 Feb 2024

Keywords:

Water Resources Crimes, Executive Criminal Policy, Cooperative Criminal Policy, Zayandeh Rood.

ABSTRACT

The water of Zayandeh Rood River is considered one of the most important water resources in the center of Iran. Crimes related to water resources, including the water of this river, are the subject of a special criminal policy. This criminal policy can be defined and implemented at four separate levels: legislative, executive, judicial and cooperative. In this article, an attempt has been made to examine Iran's executive and cooperative criminal policy regarding the crimes related to Zayandeh Rood river water. The present article is descriptive and analytical and by using the library method, it has investigated the mentioned question and investigated the mentioned topic. The findings indicate that a coherent criminal policy at the executive and collaborative level has not yet been formed in Iran for crimes related to the water of the Zayandeh Rood River; The same thing practically makes the measures and measures at the level of legislative executive policy ineffective, therefore both in the field of implementing and applying legislative measures and policies and in the field of attracting people's participation and non-governmental organizations to deal with the mentioned crimes. Necessary measures should be taken.

This is an open access article under the CC BY license.

© 2024 The Authors.

How to Cite This Article: Mobasheri, S; Shadmanfar, MR & Heidari, M (2024). "Legislative and Cooperative Criminal Policy for the Crimes Related to Zayandehroud River Water". *Journal of Comparative Criminal Jurisprudence*, 3(5): 471-482.

انجمن علمی فقه‌جرای تطبیقی ایران

فصلنامه فقه‌جرای تطبیقی

www.jccj.ir

فصلنامه فقه‌جرای تطبیقی

دوره سوم، شماره پنجم، اسفند ۱۴۰۲

سیاست جنایی تقنینی و مشارکتی در قبال جرایم مربوط به آب رودخانه زاینده‌رود

سنا مبشری^۱، محمدرضا شادمان‌فر^{۲*}، مسعود حیدری^۳

۱. دانشجوی دکتری حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشکده علوم انسانی و حقوق، واحد اصفهان (خوراسگان)، دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان، ایران.

۲. استادیار، گروه حقوق، دانشکده علوم اداری و اقتصاد، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران. (نویسنده مسؤل)

۳. دانشیار، گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشکده علوم انسانی و حقوق، واحد اصفهان (خوراسگان)، دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان، ایران.

چکیده

آب رودخانه زاینده‌رود، یکی از مهم‌ترین منابع آبی در مرکز ایران محسوب می‌شود. جرایم مربوط به منابع آبی، از جمله آب این رودخانه، موضوع سیاست جنایی خاصی قرار می‌گیرد. این سیاست جنایی می‌تواند در چهار سطح مجزا تعریف شده و به اجرا درآید: تقنینی، اجرایی، قضایی و مشارکتی. در نوشتار حاضر، تلاش شده است سیاست جنایی تقنینی و مشارکتی ایران در قبال جرایم مربوط به آب رودخانه زاینده‌رود، مورد بررسی قرار گیرد. مقاله حاضر توصیفی - تحلیلی است و با استفاده از روش کتابخانه‌ای به بررسی موضوع مورد اشاره به بررسی موضوع مورد اشاره پرداخته است. یافته‌ها بر این امر دلالت دارد که هنوز سیاست جنایی منسجمی در سطح تقنینی در قبال جرایم مربوط به آب رودخانه زاینده‌رود، در ایران شکل نگرفته است؛ همین امر، عملاً موجب بی‌نتیجه‌ماندن اقدامات و تدابیر در سطح سیاست اجرایی تقنینی می‌شود، لذا ضروری است هم در زمینه اجرا و اعمال تدابیر و سیاست‌های تقنینی و هم در عرصه جلب مشارکت‌های مردمی و سازمان‌های مردم‌نهاد برای مقابله با جرایم مورد اشاره، تدابیر لازم اندیشیده شود.

اطلاعات مقاله

نوع مقاله: پژوهشی

صفحات: ۴۷۱-۴۸۲

اطلاعات نویسنده مسؤل

کد ارکید: ۵۵۲X-۳۲۳۵-۰۰۰۳-۰۰۰۰۰۰۰۰

تلفن: +۹۸۳۱۳۵۰۰۲۰۰۰

ایمیل: m.shadmanfar@ase.ui.ac.ir

سابقه مقاله:

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۸/۱۵

تاریخ ویرایش: ۱۴۰۲/۰۴/۱۰

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۶/۱۸

تاریخ انتشار: ۱۴۰۲/۱۲/۰۱

واژگان کلیدی:

جرایم منابع آبی، سیاست جنایی اجرایی،

سیاست جنایی مشارکتی، زاینده‌رود.

خوانندگان این مجله، اجازه توزیع، ترکیب مجدد، تغییر جزئی و کار روی حاضر به صورت غیرتجاری را دارند.

© تمامی حقوق انتشار این مقاله، متعلق به نویسنده می‌باشد.

مقدمه

نبود آب)، به زودی به یک چالش امنیتی نه فقط برای کشورهای که با این معضل روبه‌رو هستند، بلکه برای همه کشورها تبدیل خواهد شد (خالقی و رشوادی، ۱۳۹۲: ۱۴۱-۱۱۹). این معضل، به‌ویژه در کشورهایی که جزء کشورهای کمتر برخوردار از منابع زیرزمینی آب محسوب می‌شوند، از جمله کشور ما، به مراتب، آشکارتر است و از جانب دیگر، رویکردهای فعلی برای مدیریت آب‌های فرامرزی بسیار ناپایدار می‌باشند و نتیجه آن ممکن است صلح و امنیت بین‌المللی را تهدید نماید که این مسأله ضرورت پرداختن به این موضوع را دوچندان می‌سازد.

طبعاً مقوله آب، همچون بسیاری دیگر از مسائل و امور مرتبط با انسان امروز، نه فقط یک مسأله زیستی و فیزیکی، بلکه یک مقوله حقوقی است. توجه به مقوله آب، به‌ویژه از آن جهت که تنش‌های آبی، چه‌بسا زمینه را برای شورش‌های اجتماعی فراهم می‌کند و شاید بتوان گزاره مورد نظر برخی تحلیلگران که سخن از انقلاب یا شورش تشنگان گفته‌اند را تصدیق و تأیید نمود. بنابراین به‌هیچ‌وجه نمی‌توان ابعاد حقوقی مسأله آب و دسترسی به منابع مکفی آب را انکار کرد. بر همین اساس، پیشنهاد ایجاد شاخه جدیدی از حقوق محیط زیست تحت عنوان «حقوق آب» از سوی برخی اندیشمندان این حوزه، نه تنها امر عجیبی نیست، بلکه کاملاً دارای منطق و اسلوب علمی است (رکوی و شمس ناتری، ۱۴۰۱: ۹۱۶-۸۹۳).

ایران به‌دلیل قرارگرفتن در کمربند خشک و نیمه‌خشک جهان در زمره کشورهای با محدودیت منابع آب قلمداد می‌شود و به‌همین دلیل نیز این ماده حیاتی در ایران، یکی از مهم‌ترین ارکان توسعه کشور است که توسعه سایر بخش‌ها در گروی بهره‌برداری پایدار از آن است. آنچه مسلم است مدیریت منابع آب نمی‌تواند بدون رفع چالش‌های حقوقی موجود، بستر لازم را برای کنترل بحران فراهم آورد. در حال حاضر نظام حقوقی و قانونی فعلی آب کشور با شیوه‌ها و سیاست‌هایی که بر پایه مقررات سنتی استوار است، نمی‌تواند راهگشای مطلوبی برای مدیریت صحیح و قانونمند تأمین پایدار آب برای همه ذی‌نفعان باشد. از طرفی پافشاری بر

بحران آب، یکی از مهم‌ترین چالش‌های فراروی بشریت در روزگار معاصر است و مقابله با جرایمی که نسبت به منابع آبی ارتکاب می‌یابند و به‌صورت مستقیم یا غیرمستقیم، امنیت یا سلامت منابع آبی را تهدید یا نقض می‌کنند، امروزه یکی از مهم‌ترین دغدغه‌های سیاست‌گذاران جنایی در کشورهای متعدد است. بر این اساس، رفته‌رفته سیاست جنایی با محوریت حفاظت و صیانت کیفی از آب و منابع آبی در این کشورها شکل گرفته است. وضعیت برخی منابع آبی در کشور ما نگران‌کننده است. در این میان، شرایط آب رودخانه زاینده‌رود، به وضوح، قابل اشاره و بررسی است. آب این رودخانه، مهم‌ترین منبع آبی در مرکز کشور ما محسوب می‌شود، ولی باوجود این، در چند سال اخیر، برداشت‌های بی‌رویه و تصویب و اجرای برخی مقررات و دستورات غیرعقلایی، موجب شده است که این منبع آبی مهم، با چالش‌های عدیده روبه‌رو شود (علی‌ی و همکاران، ۱۳۹۷: ۶۵).

جهان امروز، با چالش‌ها و دغدغه‌های فراوانی روبه‌روست که یکی از موارد عمده آن، چالش آب است. آب شیرین و سالم، یکی از نیازهای اصلی و بنیادین بشر امروز است، البته گستره بهره‌برداری از منابع آبی، فقط به مصرف روزانه انسان محدود نیست، بلکه کشاورزی و صنعت نیز به آب کافی نیاز مبرم و اساسی دارند. بنابراین بی‌دلیل نیست که امروزه، حق دسترسی به آب، یکی از حق‌های بشری محسوب می‌شود. این حق، بعضاً یکی از مصادیق حق دسترسی به محیط زیست محسوب می‌شود، ولی در گفتمان برخی تحلیلگران و مفسران، حتی یک حق بشری مستقل و به اندازه کافی دارای اهمیت و ضرورت به‌شمار می‌رود. در هر حال، به‌هیچ‌وجه نمی‌توان حق بشر امروز به دسترسی به منابع آب کافی را مورد غفلت قرار داد (حمزوی، ۱۳۸۰: ۳۳).

از سوی دیگر، منابع آب شیرین جهان به‌طور فزاینده‌ای در اثر تقاضای بالا جهت مصارف مختلف و تأثیراتی که تغییرات آب و هوایی جهانی بر آن می‌گذارد، رو به کاهش است و بدین ترتیب، به جرأت می‌توان گفت همان‌گونه که پیش‌بینی‌ها نیز به همین امر گواهی می‌دهند، مسأله آب (با به تعبیر بهتر،

۱- بایسته‌های حاکم بر سیاست‌گذاری جنایی راجع به منابع آبی در نظام حقوقی ایران

در ایران کیفیت حمایت از محیط زیست آبی مورد سؤال است، چراکه اگرچه در مورد کلیت حمایت از منابع آبی، قوانینی وضع شده‌اند، اما نحوه اجرا و ضمانت اجراهای راجع به جرایم ارتكابی در ارتباط با منابع آبی، محل تأمل هستند. براساس قوانین گوناگون، پاره‌ای از رفتارها نسبت به منابع آبی، جرم محسوب می‌شوند، مثل آلوده کردن آب‌ها. بنابراین چون از جرایم زیست‌محیطی آبی در قوانین و مقررات گوناگون سخن به میان آمده است. از این رو می‌توان گفت که جرم‌انگاری در این باره، دچار پراکندگی و تشتت است (حق‌شناس، ۱۳۹۷: ۲۸۱؛ بهره‌مند و رستمی، ۱۳۹۵: ۲۵۹-۲۲۲). به نظر می‌رسد نخستین گام برای برون‌رفت از وضعیت موجود، ایجاد انسجام و یکپارچگی در قوانین و مقررات راجع به حمایت کیفری از آب و منابع آبی در نظام حقوقی ایران است.

باوجود این که در حقوق ایران، جرایم زیست‌محیطی آبی، تحت عناوین متعددی در قوانین و مقررات مختلف پیش‌بینی شده‌اند، اما این جرایم، از جایگاه مشخصی در طبقه‌بندی مربوط برخوردار نیستند، یعنی مشخص نشده است که جرایم زیست‌محیطی در قلمرو جرایم علیه اموال هستند و یا جرایم علیه امنیت و آسایش عمومی هستند و یا غیر آن؟ وضع موادی از جمله ماده ۲۸۶ قانون مجازات اسلامی و افسادانگاری از ارتكاب جرم آلوده کردن منابع آبی به صورت گسترده و تعیین مجازات‌های قابل توجهی، از جمله اعدام برای این جرم، دلالت بر رویکرد امنیت‌محور قانون‌گذار ایرانی در مورد این جرم دارد (عبدلی و همکاران، ۱۴۰۱: ۲۵۲-۲۲۹)، ولی دقت در برخی دیگر از مصادیق جرم‌انگاری‌ها نسبت به منابع آبی، نافی این رویکرد است. به نظر می‌رسد ایجاد انسجام در جرم‌انگاری‌ها و کیفرگذاری‌ها نسبت به رفتارهای خسارت‌بار و مجرمانه در مورد منابع آبی کشور در قوانین موجود در ایران، رفته‌رفته وضعیت این امر را نیز مشخص می‌سازد (بخشی جهرمی و همکاران، ۱۳۹۳: ۱۴۴-۱۲۶؛ پالوچ و بی‌اسدی، ۱۳۹۷: ۲۷۲-۲۳۹؛ محمودی جانکی و مهدی زکوی، ۱۳۹۶: ۱۴۱-۱۱۹).

مقررات سنتی از سوی برخی محاکم و ذی‌نفعان به‌خصوص حقایقه‌داران چالش‌هایی را پدید آورده که به افزایش بحران آب منتهی می‌شود (وروایی و اسدی جونوشی، ۱۳۹۸: ۱۶-۱).

لذا بایستی با رویکردی نوین چالش‌های حقوقی حاکم بر آب رفع شده تا باوجود مشکلات مربوط به کم‌آبی، ظرفیت لازم برای پاسخگویی به مسائل، ایجاد شده و سطح مدیریت اجرایی و عملیاتی مربوط از منظر قانونی ارتقا یابد و درنهایت حکمرانی بهم‌پیوسته منابع آب با حمایت از بسترهای متنوع بحث نهادینه گردد. نارسایی‌های جوانب حقوقی مالکیت و بهره‌برداری از منابع آب، افزونی و تغییر ماهیت آلودگی‌ها، تغییر الگوی مصرف و سرانجام ازدیاد مصرف حاصل از افزایش جمعیت و ... همگی موجب شده تا بحران آب شکل فزاینده‌ای بخود گیرد. رفع این موانع نیازمند بازنگری و تقویت مبانی حقوق آب می‌باشد (حسینی و یوسفی، ۱۳۹۷: ۱۴۲-۱۳۳).

بحران فراگیر کمبود آب در حوضه زاینده‌رود ابعاد اجتماعی، سیاسی، امنیتی دارد و سرمایه‌های اجتماعی منطقه مرکزی کشور را نشانه رفته است. تنش‌ها و منازعات بین مردم و مسؤولان، بین گروه‌های ذی‌نفعان، بین مردم استان‌های مختلف جای مناسب‌تعارف را گرفته است. اعتماد مردم به عملکرد کارگزاران و مسؤولان و مقبولیت سازوکارهای قانونی آسیب دیده است. صدها هزار نفر حقایقه‌دار رودخانه از حق قانونی مسلم و مصرح شورای عالی آب محروم مانده‌اند و زندگی و معاش آنان مختل شده است. براساس آنچه گفته شد، سؤال مقاله بدین‌شکل قابل طرح است که سیاست جنایی تقنینی و مشارکتی در قبال جرایم مربوط به آب رودخانه زاینده‌رود چگونه است؟ به‌منظور بررسی سؤال مورد اشاره ابتدا، بایسته‌های حاکم بر سیاست‌گذاری جنایی راجع به منابع آبی در نظام حقوقی ایران بررسی شده و در ادامه به سنجش و ارزیابی سیاست جنایی تقنینی و مشارکتی در قبال جرایم مربوط به آب رودخانه زاینده‌رود پرداخته می‌شود.

۲- سنجش و ارزیابی سیاست جنایی اجرایی ایران در قبال جرایم مربوط به آب زاینده‌رود

طی دهه‌های گذشته به دلیل توسعه مصارف آب بخش‌های شرب، کشاورزی و صنعت حوضه آبریز زاینده‌رود، تأمین آب شرب حدود پنج میلیون نفر در استان‌های اصفهان، یزد و چهارمحال و بختیاری، تأمین آب صنایع مستقر در حوضه زاینده‌رود، برخی صنایع بزرگ ملی و تأمین آب اراضی کشاورزی به منابع آب محدود سد زاینده‌رود وابسته است. کاهش بارندگی‌ها و تداوم یک دهه خشکسالی در حوضه زاینده‌رود، سبب تشدید وضعیت عدم تعادل منابع و مصارف این حوضه آبریز شده و چالش‌های جدی در زمینه تأمین آب بخش‌های مختلف مصرف را ایجاد کرده است. محدودیت شدید منابع آب برای تأمین مصارف مختلف، سبب خشک شدن بخش‌هایی از رودخانه زاینده‌رود و تالاب گاوخونی شده و از سال ۱۳۷۷ تاکنون به دلیل بروز دو دوره خشکسالی پیاپی، امکان تحویل آب مورد نیاز کشاورزان فراهم نشده است. از آنجایی که کشاورزی منبع اصلی اشتغال و تأمین معیشت کشاورزان شرق اصفهان است، لذا طی این سال‌ها کشاورزان به لحاظ معیشتی با مشکلات عدیده‌ای روبه‌رو شده‌اند. برهم خوردن تعادل منابع و مصارف آب و اثر افزایشی خشکسالی‌های اخیر، اختلافات و مناقشات مرتبط با آب را در این منطقه افزایش داده است. کارشناسان دلایل اصلی خشکی زاینده‌رود را ناتوانی در مدیریت منابع آب و بارگذاری بیش از ظرفیت این رودخانه می‌دانند. همچنین طرح‌های انتقال آب به یزد و کاشان، برداشت بی‌رویه سالانه آب در بالادست رودخانه، استقرار صنایع بزرگ شامل پالایشگاه‌ها و نیروگاه‌ها در کنار زاینده‌رود، کشاورزی در حوضه آبخیز این رودخانه و در نظر نگرفتن تغییرات اقلیمی از دیگر عواملی هستند که بر شرایط بحرانی زاینده‌رود دامن زده است و مشکلاتی، از جمله مشکلات معیشتی کشاورزان، فرونشست زمین در ابعاد بزرگ، بحران ریزگردها و کم‌آبی را برای مردم اصفهان به وجود آورده است (طالبی و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۶۵-۱۳۳).

برای حل مناقشه علاوه بر توجه به مدیریت یکپارچه منابع آب، باید ضمن توصیف زمینه‌های بروز تعارض، مهارت‌های مدیریت تعارض در هر مقوله را مورد بررسی قرار داد، یعنی

اکتفا به پاسخ‌های سنتی و قدیمی، از جمله اعدام، حبس، جزای نقدی و شلاق در روند مقابله با رفتارهای خسارت‌بار و مجرمانه نسبت به محیط زیست آبی در قوانین فعلی ایران و عدم بهره‌مندی از پاسخ‌های روزآمد و نوظهور که به نظر می‌رسد به مراتب کارآمدتر از پاسخ‌های سنتی و قدیمی هستند، یکی دیگر از معضلاتی است که نظام حقوقی ایران در زمینه مقابله کارساز با جرایم مربوط به محیط زیست آبی با آن روبه‌روست، درحالی‌که به نظر می‌رسد باید درصدد روزآمدسازی و ایجاد تحول در نظام پاسخ‌دهی به جرایم زیست‌محیطی با محوریت آب و منابع آبی برآمد (مرادی و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۱۳-۹۹؛ حسینی و جهان‌دیده، ۱۳۹۵: ۳۰۴-۲۷۹). از سوی دیگر، توجه به ظرفیت‌های جامعه‌ی پاسخ‌دهی به رفتارهای مجرمانه و آسیب‌رسان نسبت به منابع آبی، از دیگر الزامات و بایسته‌هاست. عدم نقش‌آفرینی نهادها و سازمان‌های مردم‌نهاد، رویکرد امنیت‌گرا در مواجهه با سازمان‌های مردم‌نهاد و فعالان و خیرخواهان زیست‌محیطی، عدم بهره‌برداری درست و کافی از نظرات کارشناسی و ... از جمله مهم‌ترین معضلاتی است که در زمینه مقابله با جرایم مربوط به محیط زیست آبی در نظام حقوقی ایران با آن‌ها روبه‌رو هستیم و به‌خودی‌خود، فرایند پاسخ‌دهی به جرایم حوزه آب و منابع آبی را با معضل جدی و قابل توجه مواجه می‌سازند.

با عنایت به افزایش روزافزون منابع آلاینده آب در ایران و لزوم نگرستن به مقوله بحران آبی به‌مثابه مسأله‌ای که با امروز و فردای نسل‌های انسانی کشور در ارتباط مستقیم است و به‌صورت آشکار بر روند زندگی افراد اثرگذار است، به‌نظر می‌رسد باید درصدد قانون‌گذاری‌های جدید و روزآمد با لحاظ استانداردهای بین‌المللی در زمینه چگونگی پاسخ‌دهی به رفتارهای مجرمانه نسبت به منابع آبی کشور بود.

اینک باید در مقام مطالعه سیاست جنایی ایران در دو سطح تقنینی در قبال جرایم مربوط به آب زاینده‌رود برآمد. در دو قسمت بعد، این دو مقوله، بررسی خواهند شد.

و رفتارهای مجرمانه‌ای که زیر این عنوان مجرمانه (استحصالی و بهره‌برداری‌های غیرمجاز از منابع آب) طبقه‌بندی شدند، به‌طور اجمال شامل مواد^۱ ۵۹ و بندهای چندگانه ماده^۲ ۶۰ از قانون آب و نحوه ملی‌شدن آن مصوب ۱۳۴۷ و همچنین بندهای زیرمجموعه ماده^۳ ۴۵ قانون توزیع عادلانه آب مصوب ۱۳۶۱ و ماده ۱ قانون مجازات استفاده‌کنندگان غیرمجاز از آب، برق، تلفن، فاضلاب و گاز مصوب ۱۳۹۶ که به آن‌ها اشاره می‌شود.

در دو قانون آب (مصوب ۱۳۴۷ و قانون توزیع عادلانه آب مصوب ۱۳۶۱) رفتار مجرمانه‌ای تحت عنوان سرقت آب مشاهده نمی‌گردد، حتی علی‌رغم این‌که ماده ۶۰۰ قانون مجازات اسلامی در ذیل عنوان سرقت قرار گرفته است، اما عنوان مجرمانه آن را به‌جای سرقت آب عنوان مجرمانه خاص دیگری، یعنی استفاده غیرمجاز از آب برشمرده است. تنها در یک مورد آن هم در ماده ۶۸۴ قانون مجازات اسلامی

باتوجه به انواع مناقشه ناشی از انواع کنشگران، ضمن شناسایی انواع مناقشه، برنامه‌ریزی راهبردهایی در سطح سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی لازم است که در بعد اجتماعی معطوف به «استفاده عادلانه»، در بعد اقتصادی معطوف به «استفاده کارآمد»، در بعد سیاسی معطوف به «فرصت‌های برابر» و در بعد زیست‌محیطی معطوف به «استفاده پایدار» باشد. برای تحقق این امر باید مشارکت، شفافیت، مساوات، اثربخشی، پاسخگویی، انسجام، پاسخ‌دهی و یکپارچگی ایجاد شود و ضمن ایجاد فضای حکمرانی مؤثر، اثرات منفی ناشی از کمیابی فیزیکی و انسان‌ساز منابع را کاهش داد.

در این مسیر، شناسایی انواع مناقشه در بعد اجتماعی، سیاسی، اقتصادی، فرهنگی، زیست‌محیطی و فنی - مهندسی، به حل مناقشه کمک می‌کند. در اصفهان، شناسایی وضع موجود براساس شرایط طبیعی (اقليمی و زیست‌محیطی) و کنش‌های اجتماعی و سیاسی ایجاد شده، ضمن توسعه منابع آب باید به‌طور هوشمندانه، مدیریت منابع آب را در جمع کنشگران متنوع پیش برد، چراکه مصرف‌کنندگان و گروداران مختلف، با افزایش تقاضا و نیازهای متعارض روبه‌رو می‌شوند و هر یک به‌دنبال برطرف کردن نیاز خود، شکل متفاوتی از مناقشه ایجاد می‌کنند (مالکی و همکاران، ۱۳۹۵: ۲۱۴-۱۷۵). بر این اساس، مشارکت و توانمندسازی گروداران، دخالت‌دادن گروه‌های فعال مؤثر در حل مناقشه، راه‌حلی مفید در مدیریت یکپارچه و پاسخگویی اجتماعی مدیریت منابع آب است، به‌گونه‌ای که مدیریت منابع آب به نفع تمامی گروه‌های جامعه خواهد بود. این امر باید به‌گونه‌ای انجام شود که درنهایت منجر به روش‌های مختلف حل تعارض شود (ابراهیمی لویه و سلیمان میرزایی، ۱۳۹۷: ۶۷؛ پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات، ۱۳۹۶: ۳۹؛ جهانی، ۱۳۹۸: ۷۱؛ عسکری، ۱۳۹۵: ۳۴-۲۵؛ قربانی، ۱۳۹۷: ۴۵؛ مرادی و همکاران، ۱۳۹۸: ۹۸؛ مرید، ۱۳۹۷: ۲۵۲-۲۳۹).

جرم بهره‌برداری غیرمجاز/ سرقت آب از موارد مهم جرم‌انگاری شده در سیاست کیفری ایران است که ابتدا مفاد قانونی و در ادامه تحلیل مربوط به آن ارائه می‌شود. کنش‌ها

۱- ماده ۵۹: «هرکس در بهره‌برداری آب چاه بیش از حد مقرر در پروانه مصرف اقدام کند و یا مقررات وزارت آب و برق را در نحوه استفاده از آن رعایت نکند، به پرداخت جریمه از یک‌هزار تا سی‌هزارریال محکوم و در صورت تکرار پروانه او لغو خواهد شد و در صورتی که بدون پروانه از چاه مزبور استفاده نماید، چاه از طرف وزارت آب و برق با حضور نماینده دادستان مسدود و عندالاقضاء پر خواهد شد.»

۲- ماده ۶۰: «اشخاص زیر به پرداخت دوهزار تا پنج‌هزارریال یا از دوماه تا شش‌ماه حبس تأدیبی یا به هر دو مجازات برحسب مورد محکوم خواهند شد: ۱- هرکس عمداً و بدون اجازه دریاچه و مقسمی را باز کند یا در تقسیم آب تغییری دهد یا دخالت غیرمجاز در وسائل اندازه‌گیری آب کند یا به‌نحوی از انتهای امر بهره‌برداری از تأسیسات عمومی را مختل سازد؛ ۲- هرکس عمداً آبی را بدون حق یا اجازه مقامات مسؤل به مجاری یا شبکه آبیاری متعلق به خود منتقل کند و یا موجب گردد که آب حق دیگری به او نرسد؛ ۳- هرکس آب حق دیگری را بدون مجوز قانونی تصرف کند؛ ۴- هرکس عمداً به‌نحوی از انتحاء به ضرر دیگری آبی را به هدر دهد؛ ۵- هرکس عمداً آب رودخانه و آنها را عمومی و جویبارها و مخازن و منابع و قنات و چاه‌ها را با اضافه‌کردن مواد خارجی به‌نحو مندرج در ماده ۵۶ این قانون آلوده کند، در مواردی که منبع آب به‌عنوان منبع آب آشامیدنی به‌کار می‌رود، مرتکب به‌موجب سایر قوانین مربوط نیز مورد تعقیب کیفر قرار خواهد گرفت.»

۳- ماده ۴۵: «اشخاص زیر علاوه بر اعاده وضع سابق و جبران خسارت وارده به ۱۰ تا ۵۰ ضربه شلاق و یا از ۱۵ روز تا سه ماه حبس تأدیبی برحسب موارد جرم به‌نظر حاکم شرع محکوم می‌شوند: الف- هرکس عمداً و بدون اجازه دریاچه و مقسمی را باز کند یا در تقسیم آب تغییری دهد یا دخالت غیرمجاز در وسائل اندازه‌گیری آب کند یا به‌نحوی از انتهای امر بهره‌برداری از تأسیسات آبی را مختل سازد؛ ب- هرکس عمداً آبی را بدون حق یا اجازه مقامات مسؤل به مجاری یا شبکه آبیاری متعلق به خود منتقل کند و یا موجب گردد که آب حق دیگری به او نرسد؛ ج- هرکس عمداً به‌نحوی از انتحاء به ضرر دیگری آبی را به هدر دهد؛ د- هرکس آب حق دیگری را بدون مجوز قانونی تصرف کند؛ ه- هرکس بدون رعایت مقررات این قانون به حفر چاه و یا قنات و یا بهره‌برداری از منابع آب مبادرت کند.»

در فصل دیگری تحت عنوان احراق و تخریب به صراحت از سرقت آب نام می‌برد. برای روشن شدن این دوگانگی با طرح چند پرسش موضوع را دنبال می‌کنیم. آیا آب مال محسوب می‌شود؟ اگر پاسخ مثبت است آیا آب جزء اموال منقول است یا غیرمنقول؟ آیا با تعریفی که از سرقت در قانون داریم امکان تحقق سرقت آب وجود دارد؟

به موجب قانون به مجازات استفاده‌کنندگان غیرمجاز از آب، برق، تلفن، فاضلاب و گاز مصوب ۱۳۹۶، ممکن است در بدو امر مالکیت داشتن آب محل تردید باشد، اما قانون مدنی به‌طور ضمنی مالکیت داشتن آب را پذیرفته است. همچنین قانون مجازات و پیشه‌وران و فروشندگانی که کالای خود را مخفی یا گران می‌فروشند، مصوب ۱۳۲۲/۰۶/۱۷ این تردید را مرتفع نموده است، چراکه تبصره ۱ این ماده واحده، برق و آب را هر دورا جزء کالا محسوب نموده و مشمول این قانون دانسته است. بنابراین کالا هم به نوعی مال محسوب می‌شود و دارای ارزش معاملاتی می‌باشد، لذا این کالا با این مال قابلیت سرقت و ربایش دارد، حتی قبل از تصویب قانون مذکور درخصوص این که آب را باید جزء اموال منقول دانست یا غیرمنقول و آیا امکان سرقت آب وجود دارد یا نه حکم شماره ۳۳۰۵ مورخ ۱۳۱۹/۱۰/۱۱ شعبه دوم دیوان عالی کشور تکلیف قضیه را مشخص نموده و چنین بیان داشته: «طبق ماده ۱۲ قانون مدنی، مال غیرمنقول آن است که از محلی به محل دیگر نتوان نقل کرده، این تعریف شامل آب نمی‌شود تا از لحاظ عدم شمول مواد و احکام راجع به دزدی نسبت به اموالی که مستقلاً غیرمنقول محسوب می‌شود بتوان گفت عنوان دزدی بر مزبور را از حیث پاره‌ای احکام ملحق به مال غیرمنقول گردیده، مانند آسیا، لوله، آینه، پرده نقاشی، مجسمه و نظایر این‌ها که در بنا به کار رفته باشد، چنانچه روده شود، مشمول مواد راجع به دزدی خواهد بود و ماده ۲۶۲ قانون کیفر عمومی (ماده ۶۸۴ قانون مجازات اسلامی) را هم که می‌گوید، هرکس به‌وسیله سرقت آب حاصل غیر را بخشکند، می‌توان مؤید این نظر دانست. بنابراین اگر عمل متهم، بردن آب مخفیانه از مجرای ملکی غیر به‌وسیله مجری باشد، برحسب عرف و عادت ربودن مال غیر محسوب می‌شود و با این چگونگی عمل مشمول مواد مربوط به دزدی خواهد بود.»

آخرین اراده قانون‌گذار درخصوص حمایت از آب، قانون مجازات استفاده‌کنندگان غیرمجاز از آب، برق، تلفن، فاضلاب و گاز مصوب ۱۳۹۶ است. قانون فوق مشتمل بر هفت ماده و چهار تبصره در جلسه علنی روز چهارشنبه مورخ ۱۳۹۶/۰۳/۱۰ مجلس شورای اسلامی تصویب شد و در سال ۱۳۹۶ به تأیید شورای نگهبان رسید. در ماده ۱ قانون مذکور تصریح شده است هر شخصی بدون دریافت انشعاب قانونی آب، برق، گاز و شبکه فاضلاب و اشتراک خدمات ارتباطی و فناوری اطلاعات مبادرت به استفاده از خدمات مزبور نماید و یا با داشتن انشعاب مبادرت به استفاده غیرمجاز نماید، مرتکب جرم شده است. مطابق بند ۲-۴۰-۲ آیین‌نامه اجرایی قانون مورد اشاره، «در مواردی که مطابق مفاد این آیین‌نامه انشعاب آب و فاضلاب قطع می‌شود، مشترک یا استفاده‌کننده مجاز به دخالت در تأسیسات و وصل خودسرانه انشعاب نمی‌باشند...» بر این اساس اقدام مشترک یا استفاده‌کننده به‌صورت خودسرانه در وصل آب، مطابق ماده ۱ قانون مصوب ۱۳۹۶ یکی از مصادیق استفاده غیرمجاز خواهد بود.

در تبصره ماده ۲ آیین‌نامه اجرایی قانون مجازات استفاده‌کنندگان غیرمجاز مصوب ۱۳۹۷ برخلاف ماده ۶۶۰ قانون مجازات اسلامی^۱ که در ابتدای ماده از واژه «هرکس» استفاده شده بود و صرفاً شامل شخص حقیقی می‌گردید، در ماده ۱ قانون جدید از کلمه «هرشخص» استفاده شده است که افاده بر شخص حقیقی و حقوقی می‌نماید و از این حیث با بند ۲۳-۴ آیین‌نامه عملیاتی شرکت‌های آب و فاضلاب که بیان می‌دارد: «هرشخص حقیقی یا حقوقی ... می‌تواند درخواست برقراری یا هرگونه تغییر در مشخصات انشعاب آب و فاضلاب را بنماید»، مطابقت دارد. ماده ۶۶۰ قانون مجازات اسلامی صرفاً دربرگیرنده استفاده غیرمجازی که بدون پرداخت حق انشعاب باشد، بود، اما ماده ۱ قانون جدید علاوه بر استفاده غیرمجاز بدون پرداخت حق انشعاب، دربرگیرنده اقدام شخصی که با داشتن انشعاب مجاز مبادرت به استفاده

^۱ «هرکس بدون پرداخت حق انشعاب آب و فاضلاب و برق و گاز و تلفن مبادرت به استفاده غیرمجاز از آب و برق و تلفن و گاز و شبکه فاضلاب نماید، علاوه بر جبران خسارت وارده به پرداخت جزای نقدی از یک تا دوبرابر خسارت وارده محکوم خواهد شد. این ماده از سوی قانون مجازات استفاده‌کنندگان غیرمجاز مصوب ۱۳۹۶ نسخ شده است.»

تمایلی به مداخله‌دادن و مشارکت‌بخشی به ساختارها و سازمان‌های مردمی و غیردولتی برای تعیین و اجرای پاسخ‌های مختلف به جرایم و بزهکاری‌ها نداشته باشند و از سوی دیگر، بهره‌برداری از توان، تخصص، تجربه و ظرفیت‌های در اختیار سازمان‌های مردم‌نهاد و بدنه غیرحاکمیتی برای پاسخ‌دهی به جرایم، با نیازهای جامعه بیشتر منطبق است و موجب می‌شود دیدگاهی به مراتب واقع‌گرایانه‌تر به بزهکاری‌ها بر اقدامات و تدابیر دولتی حاکم گردد. امروزه، بسیاری از سَمَن‌ها در حیطه‌های تخصصی، به فعالیت مشغولند و به‌ویژه با بهره‌گیری از توانمندی‌ها و دغدغه‌مندی‌های مردم و ساختارهای مردمی، می‌توان نظام پاسخ‌دهی به جرایم و بزهکاری‌ها را بهتر و به نحو مؤثرتری سامان بخشید (جمشیدی، ۱۳۹۷: ۷۷).

متأسفانه در ارتباط با جرایم و سوءاستفاده‌ها و هدررفت‌های مربوط به آب زاینده‌رود، جلوه خاصی از سیاست جنایی مشارکتی در ایران مشاهده نمی‌شود. در واقع به نظر می‌رسد زمینه و بستر مداخله‌گری سازمان‌های مردم‌نهاد و گروه‌های جامعه‌ی برای حل‌وفصل معضلات و چالش‌های مربوط به نحوه توزیع آب زاینده‌رود و ممانعت از ارتکاب جرایم نسبت به آب زاینده‌رود، هنوز به‌طور کامل فراهم نشده است. این در حالی است که فعالان حقوق محیط زیست که ماهیتاً غیردولتی و برخاسته از بطن جامعه هستند، بارها تمایل و آمادگی خود را برای همکاری با نهادهای دولتی و حاکمیتی برای رفع معضلات موجود نسبت به تأمین و توزیع آب زاینده‌رود اعلام کرده‌اند. یک حقیقت غیرقابل انکار در مورد این نهادها، ارتباط و تعامل تنگاتنگ و پیوسته آن‌ها با طبقات مردم به‌ویژه کشاورزان، پیشه‌وران و کارگران است. این قبیل افراد، به‌سبب آنکه فعالیت صنفی و شغلی‌شان، به‌شدت و به‌وضوح با آب زاینده‌رود گره خورده است، چه‌بسا به‌نحو مؤثرتر و جامع‌تری بتوانند توان و دغدغه خود را در راستای حل معضلات مربوط به آب زاینده‌رود، به‌کار بندند.

روی کارآمدن دولت‌های مختلف پس از انقلاب اسلامی و به‌ویژه در سال‌های اخیر نیز چندان تفاوتی در جهت به‌کارگیری توان و تخصص نهادهای مردمی و مشارکت‌دادن

غیرمجاز نماید نیز می‌باشد. بنابراین دایره شمول ماده ۱ قانون جدید از این حیث گسترده‌تر از ماده ۶۶۰ می‌باشد (داورپور و شهروی، ۱۳۹۹: ۲۸۶).

ایرادات شکلی موجود در ماده ۶۶۰ قانون مجازات اسلامی، از جمله تکرار کلمات آب، برق، تلفن، گاز و فاضلاب و به‌کاربردن حرف ربط «و» بین آن‌ها و عدم پیش‌بینی کیفیات مشدد، در قانون جدید رفع گردیده است. ماده ۶۶۰ قانون مجازات اسلامی صرفاً دربرگیرنده استفاده غیرمجازی که بدون پرداخت حق انشعاب باشد، بود، اما ماده ۱ قانون جدید علاوه بر استفاده غیرمجاز بدون پرداخت حق انشعاب، دربرگیرنده اقدام شخصی که با داشتن انشعاب مجاز مبادرت به استفاده غیرمجاز نماید نیز می‌باشد. بنابراین دایره شمول ماده ۱ قانون جدید از این حیث گسترده‌تر از ماده ۶۶۰ می‌باشد.

۳- سنجش و ارزیابی سیاست جنایی مشارکتی ایران در قبال جرایم مربوط به آب زاینده‌رود

سازمان‌های غیردولتی، ابزارهای قدرتمند و مؤثری جهت تحقق اهداف یک سیاست جنایی کارآمد محسوب می‌شوند. این تشکل‌ها که در واقع چشمان بیدار جامعه مدنی محسوب می‌شوند، با اقدام به همکاری به موقع با نهادهای نظارتی در کشف و اعلام جرم و طرح و پیگیری دعاوی در مراحل مختلف دادرسی، در تحقق و نهادینه‌شدن یکی از اصول مهم حقوق محیط زیست (حقوق آب)، یعنی اصل مشارکت و همکاری که ناظر بر ضرورت همکاری جهت صیانت از منابع آب است، نقش به‌سزایی ایفا می‌کنند. در دهه‌های اخیر، بحث از تقویت و ارتقای جایگاه نهادهای جامعه‌ی مردمی که در واقع، ساختار و بدنه غیررسمی و غیردولتی جامعه را تشکیل می‌دهند و عنصر مهمی در زمینه تنظیم و سامان‌بخشی به نظام پاسخ‌دهی به جرایم محسوب می‌شوند، از جمله مقولات مهم مطرح در سیاست جنایی است.

گفته شده است که از یک‌سو، هیچ الزامی به تقید و اتکای صرف و همه‌جانبه به سازمان‌ها و نهادهای دولتی و رسمی و حاکمیتی برای تعیین و اجرای سازوکارهای پاسخ‌دهی به جرم نیست، زیرا چه‌بسا بسیاری از دولت‌ها امکان عملی و یا حتی

مردم‌نهاد، می‌تواند زمینه‌ساز مداخله‌گری حداکثری طبقات و اقشار مردم در حل‌وفصل مشکلات پیرامون آب زاینده‌رود باشد.

می‌توان گفت جای برنامه‌ریزی براساس توان، تخصص، تجربه و دغدغه‌مندی سازمان‌های مردم‌نهاد به‌منظور مساعدت به ساختارها و نهادهای دولتی و حاکمیتی به‌منظور رفع معضلات و مشکلات مربوط به نحوه تأمین و توزیع صحیح، منطقی، سودمند و فراگیر آب زاینده‌رود از یک‌سو و مقابله مؤثر و کارآمد با جرایم مربوط به آب زاینده‌رود و گرایش به سیاست جنایی مشارکتی در این عرصه، به شدت و به وضوح، خالی است و این در حالی است که تجربه واگذاری دست کم بخشی از فرایند تصمیم‌گیری و اجرای تدابیر به نهادهای مردمی و جلب و تقویت مشارکت ساختارهای غیررسمی و غیردولتی در برخی کشورهای دیگر، تجربه خوشایند و مثمری بوده است. در این باره، می‌توان به تجربه کشور آلمان و فرانسه اشاره کرد. در آلمان، سازمان‌های مردم‌نهاد، بخش مهمی از فرایند تصمیم‌سازی پیرامون برنامه‌های مربوط به تأمین و توزیع منابع آبی را بازی می‌کنند. به‌عنوان مثال، در «برنامه ملی بهره‌برداری از منابع آب زیرزمینی» مصوب ۲۰۱۵ در این کشور، سه کارگروه تخصصی در نظر گرفته شده است که کارگروه سوم، به‌طور مشخص، از هدفه تشکل مردمی و سازمان مردم‌نهاد فعال در زمینه محیط زیست آبی در این کشور تشکیل شده و به ارائه خدمات مشاوره‌ای و تخصصی به سیاست‌گذاران و مسؤولان امر، میادرت می‌کنند و یا در فرانسه، بنابر دستور رییس‌جمهور وقت در اوت ۲۰۱۴ و پس از تصویب در وزارت محیط زیست این کشور، کارگروه مشاوره‌ای و تخصصی با محوریت پیشگیری از آلودگی‌های نفتی و بیولوژیک در منابع آبی زیرزمینی تشکیل شده است و ۲۳ تشکل مردمی فعال در زمینه حفاظت از محیط زیست، در این کارگروه، مشارکت دارند. ذکر این نکته نیز لازم است که راهبردهایی که در هر دو کشور برای استفاده حداکثری از توان و تخصص و ظرفیت نهادهای مردمی برای سامان‌بخشی به فرایندهای تأمین و توزیع مناسب منابع آبی و نیز حفاظت و صیانت از این منابع، اندیشیده و به اجرا گذاشته شده‌اند، متأثر از برنامه موسوم به

این نهادها در فرایند حل‌وفصل مشکلات و معضلات مربوط به فرایند تأمین و توزیع آب زاینده‌رود ایجاد نکرده است. اساساً وجود برخی مخالفت‌ها و مقاومت‌ها فراروی شناسایی نقش و کارکرد سازمان‌های مردم‌نهاد، فهم امنیت‌گرا از کارکردهای نهادهای مردمی در برخی دولت‌ها و سازمان‌ها، رویکرد منفی نسبت به مداخله‌گری و مشارکت‌گرایی نهادهای غیررسمی و مردم‌نهاد در تعیین و اجرای سیاست‌ها و تدابیر، اعتقاد به زائد و اضافه‌بودن مداخله‌گری‌ها و مشارکت‌جویی‌های نهادهای مردمی از سوی برخی مسؤولان امر و حتی سیاسی - امنیتی جلوه‌دادن فعالیت سازمان‌های مردم‌نهاد در برخی دوره‌های سیاست‌گذاری کلان در کشور ما، به‌تدریج زمینه مداخله و مشارکت نهادهای مردمی و غیردولتی در جهت سامان‌بخشی به وضعیت آب زاینده‌رود و پیشگیری و مقابله از جرایم مربوط به آب این رودخانه را به حداقل رسانده است. این وضعیت، در نوع خود، بسیار زیان‌بار است و موجبات ایجاد نقص‌ها و کمبودهای گسترده و مخرب در روند تصمیم‌گیری به‌منظور رفع معضلات و چالش‌های مربوط به آب زاینده‌رود را فراهم می‌کند.

البته ناگفته نماند که در اردیبهشت ۱۴۰۱، کارگروهی تخصصی با عنوان «کارگروه حل بحران تأمین و توزیع آب زاینده‌رود» در استانداری اصفهان و به ریاست استاندار تشکیل شد. این کارگروه، ساختاری عمدتاً دولتی و حاکمیتی دارد و آن‌گونه که باید و شاید از ظرفیت و توان و تخصص سازمان‌های مردم‌نهاد و تشکل‌های غیردولتی در این کارگروه استفاده نشده است. این در حالی است که حسب اطلاعات موجود، سازمان‌های مردم‌نهاد متعددی در سطح استان اصفهان و نیز استان‌های همجوار، آمادگی و تمایل خود را برای همکاری با نهادها و سازمان‌های دولتی به‌منظور ارزیابی و شناسایی چالش‌های موجود و یافتن و اجرای راه‌حل‌های قابل اجرا در ارتباط با معضلات و مشکلات موجود در ارتباط با آب زاینده‌رود به‌ویژه پیشگیری و مقابله از وقوع جرایم مربوط به آب زاینده‌رود، اعلام کرده‌اند. بدیهی است واگذاری بخشی از فرایند تعیین و اجرای تصمیمات، برنامه‌ها، تدابیر و سازوکارهای پیشگیری از جرایم مربوط به آب زاینده‌رود و مبارزه با این جرایم به سازمان‌های مردم‌نهاد و تشکل‌های

«ایمپل» است که از سوی اتحادیه اروپا به منظور کاربست توان سازمان‌های مردم‌نهاد در زمینه اقدامات و تدابیر مبتنی بر محافظت از محیط زیست آبی، در نوامبر ۲۰۱۱ به تصویب رسیده و از آن زمان، در این کشورها به موقع اجرا گذاشته شده است. بر این اساس، می‌توان تجربه آزموده در این دو کشور را در نظام سیاست‌گذاری جنایی ایران درباره جرایم مربوط به حوزه آب در معنای عام و جرایم مربوط به آب زاینده‌رود به کار بست.

نتیجه‌گیری

سیاست جنایی فعلی ایران در مقابله با جرایم مرتبط با آب، اصولاً از علوم خاصی بهره نگرفته و سیاست‌های معارضی در آن دیده می‌شود که گاه عدالت را آشکارا نادیده می‌گیرد. در واقع اساسی‌ترین چالش موجود فراروی فرایند مقابله با جرایم مرتبط با آب، نبود یک سیاست جنایی اصولی، سنجیده و کاربردی است. این وضعیت سرشار از خلأ، به‌ویژه در مورد برخی منابع آبی مهم و عمده در کشور، قابل ارزیابی و بررسی است. نمونه بارز این منابع آبی، زاینده‌رود اصفهان است که با وجود آنکه روزگاری، یکی از پرآب‌ترین رودخانه‌های کشور بوده است، ولی در حال حاضر، از خشکی مفرط رنج می‌برد. استحصال‌های بی‌رویه، سوءاستفاده‌های مکرر، اختلافات پیاپی در مورد نحوه توزیع آب خروجی در استان‌ها و شهرهای حومه این رودخانه، عدم مدیریت صحیح و درست فرایند بهره‌برداری از آب این رودخانه به‌ویژه در مناطق مرکزی کشور و ... جلوه‌هایی از فقدان سیاست جنایی بایسته و شایسته برای جلوگیری از ارتکاب رفتارهای مجرمانه و سوءاستفاده‌گرایانه از این منبع آبی مهم کشور است. امید است با تغییر رویکردها و رویه‌ها و از مجرای قانون‌گذاری درست مبتنی بر دانش روز و بهره‌گیری از نظرات کارشناسان امر، بتوان وضعیت این رودخانه و نیز دیگر آبراه‌های کشور را به حالت سابق بازگرداند. درخصوص آخرین قانون موجود در حفاظت از آب که در سال ۱۳۹۶ به تصویب رسیده نیز لازم به ذکر است که استفاده از واژه «هرشخص» که افاده عموم دارد و دربرگیرنده اشخاص حقیقی و حقوقی است و این امر که علاوه بر استفاده غیرمجاز بدون داشتن انشعاب قانونی، مواردی که با داشتن انشعاب قانونی از خدمات عمومی

استفاده غیرمجاز گردیده است، جرم‌انگاری شده از نقاط قوت این قانون است. از ایرادات حائز اهمیت قانون جدید می‌توان به این مورد اشاره کرد که مجازات جرایم مندرج در قانون جدید به غیر از استفاده غیرمجاز در مصارف غیرخانگی، جزای نقدی درجه ۶ می‌باشد که بالاتر بودن درجه مجازات جرم استفاده غیرمجاز در مصارف خانگی نسبت به مصارف غیرخانگی که خسارات وارده ناشی از آن‌ها در عمل متفاوت است، موجب گردیده که یک مورد مستقیماً در دادگاه رسیدگی و دیگری بدو در دادسرا مطرح گردد و این امر محل ایراد است. باوجود تصویب قوانینی در راستا و با هدف حفاظت از منابع آبی، ولی به‌نظر می‌رسد تا رسیدن به وضعیت مطلوب، فاصله معنادار وجود دارد. بر این مبنا به‌نظر می‌رسد نمی‌توان مدعی شکل‌گیری سیاست جنایی پیشرفته و کارآمد نسبت به حفاظت و صیانت از منابع آبی به‌ویژه در سطح تقنینی که قلمرو تحقیق حاضر را در ایران تشکیل می‌دهند، شد.

ملاحظات اخلاقی: موارد مربوط به اخلاق در پژوهش و نیز امانت‌داری در استناد به متون و ارجاعات مقاله تماماً رعایت گردید.

تعارض منافع: تدوین این مقاله، فاقد هرگونه تعارض منافی بوده است.

سهم نویسندگان: نگارش مقاله به‌صورت مشترک توسط نویسندگان انجام گرفته است.

تشکر و قدردانی: از تمام کسانی که ما را در تهیه این مقاله یاری رسانده‌اند، سپاسگزاریم.

تأمین اعتبار پژوهش: این پژوهش بدون تأمین اعتبار مالی سامان یافته است.

منابع و مأخذ

- ابراهیمی لویه، عادل و میرزایی، سلیمان (۱۳۹۷). *راهنمای ارزیابی حکمرانی آب*. چاپ اول، تهران: انتشارات لویه.

- بخشی جهرمی، آرمان و همکاران (۱۳۹۳). «تیشه قانون به ریشه آب تحلیلی پژوهشی بر قانون تعیین تکلیف چاه‌های

- خالقی، ابوالفتح و رشنودی، حجت الله (۱۳۹۲). «سیاست تقنینی کیفری ایران در صیانت از منابع آب با عنایت به اسناد بین المللی». مجله پژوهش حقوق کیفری، ۲(۳): ۱۱۹-۱۴۱.

- داورپور، صدف و شهروی، حسن (۱۳۹۹). «تحلیل قانون مجازات استفاده کنندگان غیرمجاز از آب، برق، تلفن، فاضلاب و گاز با تأکید بر حوزه آب و فاضلاب». پژوهش‌های حقوق جزا و جرم‌شناسی، ۸(۱۵): ۲۷۲-۲۹۱.

- زکوی، مهدی و شمس ناتری، محمدابراهیم (۱۴۰۱). «مطالعه تطبیقی سیاست جنایی تقنینی ایران و قوانین بین المللی در قبال جرایم مرتبط با منابع آب». ماهنامه علمی جامعه شناسی سیاسی ایران، ۵(۳): ۸۹۳-۹۱۶.

- طالبی، مهشید و همکاران (۱۳۹۸). «جامعه‌شناسی یک بحران آسیب شناسی اجتماعی بحران آب در حوضه آبریز زاینده‌رود». مجله مطالعات میان رشته‌ای در علوم انسانی، ۱۱(۴): ۱۳۳-۱۶۵.

- عبدلی، زهرا و همکاران (۱۴۰۱). «آسیب شناسی قواعد اساسی سیاست جنایی تقنینی منابع آب در حکمرانی جمهوری اسلامی ایران». فصلنامه سیاست جهانی، ۱۱(۱): ۲۲۹-۲۵۲.

- عسکری، فاطمه (۱۳۹۵). «حکمرانی آب». مجله مدیریت آب در کشاورزی، ۳(۱): ۲۵-۳۴.

- علیی، علی‌اکبر؛ رستمی، سجاد و کرمی، سمیه (۱۳۹۷). «بحران کم‌آبی و مخاطرات اجتماعی آن در ایران؛ نقد و راهکارها». مجله پژوهش ملل، ۳(۲۹): ۶۳-۷۴.

- قربانی، مهدی (۱۳۹۷). حکمرانی آب در مواجهه با تغییر جهانی. چاپ اول، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.

- مالکی، جلیل و همکاران (۱۳۹۵). «تحلیل حقوقی مواد قانونی آلودگی آب با مطالعه موردی رودخانه کارون و مسؤلیت ملی و بین المللی ایران در قبال آن». فصلنامه مطالعات حقوق انرژی، ۲(۲): ۱۷۵-۲۱۴.

آب فاقد پروانه بهره برداری». فصلنامه مهندسی آبیاری و آب، ۵(۱۸): ۱۲۶-۱۴۴.

- بهره‌مند، حمید و رستمی، سینا (۱۳۹۵). «تحلیل کارایی سیاست کیفری ایران در قبال جرایم مرتبط با آب». فصلنامه مطالعات حقوق انرژی، ۲(۲): ۲۵۹-۲۲۲.

- پالوج، مجتبی و بی اسدی، مصطفی (۱۳۹۷). «تدوین الگوی ترتیبات نهادی مناسب برای مدیریت یکپارچه منابع آب». نشریه اقتصاد کشاورزی و توسعه، ۲۶(۱۰۳): ۲۳۹-۲۷۲.

- پژوهشگاه فرهنگ هنر و ارتباطات (۱۳۹۶). حکمرانی فراگیر آب. چاپ اول، تهران: انتشارات پژوهشگاه فرهنگ هنر و ارتباطات.

- جمشیدی، علیرضا (۱۳۹۷). سیاست جنایی مشارکتی. چاپ سوم، تهران: نشر میزان.

- جهانی، علی (۱۳۹۸). تبیین ضرورت اصلاح الگوی حکمرانی آب در کشور. چاپ اول، تهران: انتشارات پژوهشکده مطالعات راهبردی.

- حسینی، سیدحسین و جهان‌دیده، زهیر (۱۳۹۵). «چالش‌های حمایت کیفری از فنوآت (مطالعه موردی قنات قصبه گناباد)». فصلنامه مطالعات حقوق انرژی، ۲(۲): ۲۷۹-۳۰۴.

- حسینی، سیدحسین و یوسفی، حسن (۱۳۹۷). «درآمدی بر حمایت کیفری از حقوق آب». مجله آب و توسعه پایدار، ۵(۱): ۱۳۳-۱۴۲.

- حق شناس، محمدرضا (۱۳۹۷). «سیاست جنایی ایران در قبال جرایم بهداشت عمومی آب». رساله دکتری به راهنمایی استاد محمد علی اردبیلی، تهران: دانشگاه شهید مطهری.

- حمزوی، سید عبدالرحمن (۱۳۹۰). «سیاست جنایی ایران در قبال محیط زیست آبی». پایان‌نامه کارشناسی ارشد، به راهنمایی استاد محمدهادی صادقی، شیراز: دانشگاه شیراز.

- محمودی جانکی، فیروز و زکوی، مهدی (۱۳۹۶). «سیاست جنایی ایران در جرایم علیه منابع آب با تأکید بر قوانین بین المللی». فصلنامه مطالعات حقوقی، ۱(۸): ۱۱۹-۱۴۱.

- مرادی، فرزانه و همکاران (۱۳۹۸). «نقش مجازات در پیشگیری از جرم بهره‌برداری غیر مجاز از منابع آب زیرزمینی». مجله آب و فاضلاب، ۳۰(۳): ۹۹-۱۱۳.

- مرید، سعید (۱۳۹۷). «مروری بر اقدامات کشور در مدیریت خشکسالی و ظرفیت آن برای مواجهه با بحران‌های آبی». مجله تحقیقات منابع آب ایران، ۴۷(۱): ۲۳۹-۲۵۲.

- وروایی، اکبر و اسدی جونوشی، محمد (۱۳۹۸). «سیاست جنایی تقنینی ایران درخصوص تروریسم علیه آب». مجله مطالعات حقوق کیفری و جرم‌شناسی، ۴۹(۱): ۱-۱۶.

